

Rudolf Brajičić

POSTANAK DEKRETA O APOSTOLATU LAIKA

Drugi vatikanski koncil prvi je crkveni sabor koji se pozabavio temom o laicima. Kardinal je Cento, predstavljajući Saboru tekst Sheme o apostolatu laika, uskliknuo: „Ovaj tekst nije dugačak, nije odviše dugačak, ali je za Crkvu vrlo važan.“¹ Tim je tekstom, prema nadbiskupu Marquezu Torizu, dan odgovor našoj epohi, koju nazivaju „epohom laika“. ² Nadbiskup Tortolo za njega kaže daje *Magna charta* modernog apostolata.³

Ovdje ćemo opisati put koji je taj važan saborski dokument prevalio do svoje konačne redakcije, i to u dva dijela: 1. Priprema Sheme o apostolatu laika i 2. Shema na Saboru.

PRIPREMA SHEME

Dekret o apostolatu laika izgrađivao se punih pet godina. Glavna je teškoća bio upravo sam predmet, koji je trebalo prvi put obraditi na saborskoj razini, s podjednakom obvezom za sve krajeve svijeta, iako s različitim uvjetima za život laika. K tome su se pridružile i druge teškoće na samom Saboru, koji je neujednačeno djelovao za prva svoja dva zasjedanja, a to se nepovoljno odrazilo na pripreme ove sheme. Ipak su sretno prebrođene sve teškoće, pa smo na Koncilu dobili možda zreliji tekst nego što se moglo očekivati za one prilike koje su tada vladale u teološkim sredinama i u apostolatu laika širom svijeta.

U ovom dijelu pratit ćemo stvaranje Sheme o apostolatu laika do njezine pojave na Saboru, kada je 6. listopada 1964. predana na saborsko raspravljanje.

/ . Epoha laika

Idejno kretanje u Crkvi podudara se i do određene mjere ovisi o idejnim kretanjima u društvu. To posebno vrijedi kad se radi o mjestu laika u Crkvi. Njihov je život čvrsto povezan i s Crkvom i s društvom.⁴

Acta synodalia Sacrosancti Concilio Oecumenici Vaticani Secundi. Volumen III: Periodus tertia. Pars IV: Congregationes generales XCVI-CII. Typis polyglottis vaticanis 1974. Skraćeno: AV, vol. III, dio 3, str. 420.

² AV, vol. III, dio 3, str. 335.

³ AV, vol. III, dio 3, str. 384.

⁴ Usp. Y. CONGAR, «Apport, richesse et limites du Decret», u komentar *Vatican II*, «L'apostolat des laïcs». Unam Sanctam 75. Cerf, Paris 1970., str. 157. U daljnjem tekstu, kratica za komentar: *Vatican II*.

Kad su se Crkva i svjetovno društvo smatrali cjelinom u kojoj je Crkva imala glavnu riječ, kao stoje to bilo u srednjem vijeku, laik je bio vjerni podanik kralja i „discens et oboediens” sin Crkve. Kao takav vrlo je teško mogao doći do izražaja. Crkva ga nije trebala za svoju obranu, jer je prema Konstantinovoj teoriji o caru kao „vanjskom biskupu” Crkve kralj bio njezin branitelj od vanjskog i nutarnjeg protivnika. Nije ga trebala ni za svoj pastoralni rad, jer je cjelokupni društveni život bio osnovan i vođen na kršćanskome religioznom temelju. Laik se gubio u anonimnosti srednjovjekovne kršćanske baze.

Od francuske revolucije (1789.) društvo se preuređuje na demokratskim načelima, prema kojima je narod izvor svega prava i sve vlasti. Država je odgovorna samo narodu. Vjera je slobodna, ali privatna stvar pojedinca. Brak je običan ugovor između muža i žene i kao takav spada pod civilnu vlast. Pojedinaac je slobodan u prosuđivanju vjersko—moralnih pitanja. Na tim se načelima počinje izgrađivati suvremeno društvo.

U takvim laiciziranom društvu Crkva je ako predstavnica i zastupnica Božjih otajstava i uredaba mogla još biti djelotvorna samo po svojim školama, bolnicama, ubožnicama, institutima, sveučilištima, po takozvanim djelima, kao nadomjesku kršćanskoga društvenog uređenja. Ona se time obilno i koristila.⁵

U sve pak većem laiciziranju političkih i socijalnih krugova te javnih institucija i državnih službi, napokon, ni Crkvi nije preostalo drugo nego da se osloni na katolike svjetovnjake. I sami katolici svjetovnjaci počinju uviđati potrebu svojega angažmana za vjeru u društvu u kojem žive kao vjernici. Osnivaju se udruženja kao konferencije sv. Vinka 1834., Società della Gionentù Cattolica italiana 1868., a već je Prvi vatikanski koncil spremao shemu za dekret „De pauperum operariorumque miseria sublevanda” (O ublažavanju bijede siromaha i radnika), kojim je kanio pozvati sve članove društva da se dadu na pridizanje životnih uvjeta potlačenih masa.⁶

Na političkoj pozornici počinju se organizirati „katoličke stranke”. Svrha im je bila da u jednu političku stranku okupe sve uvjerene katolike. Tako će katolici preko svoje katoličke stranke moći u parlamentu, o kojemu ovisi sav društveni život, postaviti ljude svojega povjerenja. U nekim je državama taj pokušaj uspio. Te su stranke spriječile da katolici ne budu eliminirani iz društvenog života, daje Crkva i dalje mogla voditi svoje škole, da je država priznala crkveni brak, financirala crkvene osobe i organizacije. Te su stranke, međutim imale i slabih strana. Da bi okupile što više sljedbenika, morale su silom prilika postati akonfesionalne, a to je značilo odreći se katoličke ideologije. Zbog svoje političke snage negativno su utjecale i na život crkvene administracije. Katoličke su se mase počele odgajati u kultu prema stranci, a kult prema Crkvi zašao je u sjenu. Bile su tome razlog i diobe među katolicima koji su se priklanjali i drugim strankama. Uvlačile su Crkvu u politiku i zahtijevale da im ona pomaže, kako bi svladali protivnike.⁷

Tom politiziranju Crkve oprili su se pape Lav XIII., Pio X. i Pio XI. Na

⁵ Usp. Y. CONGAR, *nav. dj.*, str. 157.

⁶ Usp. H. RONDET, *Vatican I*, izd. Lathilleux, str. 210-212.

⁷ Usp. A. GUBERINA, *Katolička Akcija, Sarajevo 1935.*, str. 13-22.

Crkvu ne spada da odlučuje o tome koji je oblik države najbolji i koje institucije treba da vladaju u građanskom životu. Rad laika na ekonomskom i socijalnom polju ne valja politizirati. On nije ništa drugo nego „blagotvorni kršćanski rad među pukom”.⁸

Trebalo je pronaći drugi oblik organiziranog apostolata laika, koji ne bi bio instrument političkih stranaka, nego bi, neovisno o političkim opredjeljenjima, katolika činio složnu frontu vjernika pobornika za vjerska i moralna načela u javnome socijalno—ekonomskom poretku. Taj je oblik papa Pio XI. vidio u Katoličkoj akciji kao sudjelovanju laikata u hijerarhijskom apostolatu Crkve.

Katolička se akcija brzo proširila po cijelome svijetu. U vrijeme rada Sabora djeluju različiti tipovi Katoličke akcije: unitaristički (Italija, Španjolska, Latinska Amerika, Malta, Švicarska — talijanskoga govornog područja —, Austrija, Portugal i, do rata, u nas) serijski opći i specijalizirani (Francuska, Belgija, Luksemburg, Kanada, Madagaskar...), federativni (Filipini, Vijetnam, Švicarska — francuskoga govornog područja —, Bavarska, Nizozemska), generički (Njemačka, Švicarska — njemačkoga govornog područja —, skandinavske zemlje, SAD).⁹

Uz Katoličku akciju niču i druga apostolska udruženja laika na nacionalnoj i međunarodnoj razini. U vrijeme Sabora više je od 60 takvih međunarodnih laičkih pothvata. Tridesetak od njih nastalo je nakon drugoga svjetskog rata. Da spomenemo samo neke: Plava legija N. G. Fatimske, Katolički međunarodni biro za djecu (BICE), Caritas internationalis. Međunarodna katolička komisija za migracije, Ekipe Naše Gospe, Međunarodna federacija udruženja katoličkih liječnika, Međunarodna federacija katoličkih farmaceuta, Focolarini, Nezavisna međunarodna katolička omladina itd.¹⁰

Zahvaljujući laicima apostolima, Crkva nije ostala izvan suvremenog društva nego se u njega utjelovljavala, oglašavala se kao sakrament spasenja, kao pobornica novoga svijeta, humanijeg i prihvatljivijeg svijeta s njegovim vremenitim strukturama. U vrijeme Sabora laici provode „geoapostolat” (izraz Josepha Follieta), tj. najraznovrsniji apostolat širom cijele zemaljske kugle, uvjetovan različitim povijesnim i sociološkim prilikama. Sad se radilo o tome da Sabor sav taj apostolat uoči pod novim crkvenim vidicima što ih je pružala vizija Crkve izražena u saborskom dokumentu *Lumen gentium*, da ga tom vizijom nadahne i da mu što konkretnije odredi zadatke za njegovu budućnost.

2. Pripravni radovi

Pripravna komisija za apostolat laika osnovana je 4. lipnja 1960. i u njoj je bilo 29 članova i 29 konzultora. Poslije se broj povećao na 39 članova i 29 konzultora iz 26 različitih naroda. Među članovima bilo je 11 biskupa, a među konzultorima 15, uglavnom bivših duhovnika laičkih udruženja. Predsjednik joj je bio kard. Ferdinand Cento, čovjek bogata iskustva, bivši nuncij u Latinskoj

Isto, str. 22-30.

⁹ Vidi R. GOLDIE, »Le panorama de l'apostolat des laïcs«, u *Vatican II*, str. 151-153.

¹⁰ Vidi »Les Organisations Internationales Catholiques« (OIC), u *Laïcs aujourd'hui*. Bulletin du „Consilium de Laïcis”, 13-14 (1973) 67-96.

Americi i Europi. Sekretarom je imenovan mons. Ahil Glorieux, asistent COPE-CIAL-a (Comitato permanente dei Congressi Internazionali dell'apostolato dei laici). U komisiji, na žalost, nije bilo laika. Kardinal Cento više ih je puta pokušavao dobiti, ali mu ih nisu dodijelili. Oni će se pojaviti tek na Saboru, i to pretežno kao slušatelji, promatrači.¹¹

Za svoj rad komisija je od Ivana XXIII. dobila ovaj program:

1. Apostolat laika: treba odrediti područje i ciljeve toga apostolata te njegove odnose s hijerarhijom. Kojim sredstvima najbolje postići da apostolat laika odgovara sadašnjima potrebama?

2. Katolička akcija: a) odrediti joj pojam, područje i podređenost hijerarhiji; b) revidirati njezine konstitucije kako bi bila bolje prilagođena našoj epohi; c) odrediti odnose između Katoličke akcije i drugih udruženja (Marijinih kongregacija, Pobožnih društava, Staleških društava itd.).

3. Udruženja: proučiti kako bi djelovanje postojećih suvremenih udruženja • moglo bolje odgovarati ciljevima što su ih sebi postavila (karitativna i socijalna akcija).

Da bi komisija uzmogla što bolje ispuniti taj program, kardinal Cento odmah je na početku stvorio tri komisije u skladu s navedenim trima zadaćama.

Prva je imala zadatak obraditi opće pojmove i apostolat evangelizacije, a u njezinu sastavu bili su nadbiskup Castellano (Siena), nekoć generalni duhovnik talijanske Katoličke akcije, predsjednik komisije, te članovi biskup Colli (Parma), nadbiskup Garrone (Toulouse), nadbiskup Bukatko (Beograd), svećenici Sabattini, Civardi, Guano, Cardijn, Bonnet, Douze, Lauquetin, Caffarel, oci Cortbawi, Pappali i Tucci.

Druga je bila zadužena za socijalno djelovanje: predsjednik je bio biskup Hengsbach (Essen), potpredsjednik mons. Pavan, a članovi biskup Sheen, svećenik Géraud, Quadri, Ferrari Tomolo, Portier te oci Jarlot, Ponsioen i Hirschmann.

Treća je bila za karitativno djelovanje; predsjednik joj je biskup Baldelli, pročelnik Papinskog djela pomoći, a članovi: biskupi Babeock i Gasbarri, svećnici Rodhain, Klostermann, Bonet i o. Lopez de Lara.¹²

Pripravna komisija, koja je počela raditi u studenome 1960., sukobila se s mnogim teškoćama. Sve su druge komisije imale već nešto s čim su mogle računati. Ova, naprotiv, nije imala ništa, jer trebalo je prvi put tako službeno kao što to čini Sabor progovoriti o apostolatu laika pod doktrinalnim, pastoralnim i pravnim vidikom u jednoj harmoničnoj organskoj cjelini. Entuzijazam, upornost, kreativnost i osobno iskustvo članova komisije te zauzetost kardinala predsjednika mnogo su pridonijeli sretnom ishodu ovog dokumenta.¹³

¹¹ Vidi A. GLORIEUX, «Histoire du Décret „Apostolicam actuositatem” sur l'Apostolat des laïcs», u *Vatican II*, str. 96-97. Podatke za svoj prikaz najviše uzimamo iz ovdje navedenog *Vatican II*, zatim L. BOGLIOLO, «Genesi storico-dottrinale del Decreto „Apostolicam actuositatem”», u *II Decreto sull'Apostolato dei laici*, Collana Magistero Conciliare 4, LDC, Torino 1967., str. 17-48 (kratica: LDC 4); F. KLOSTERMANN, »Dekret über das Apostolat des Laien«, u *Lexikon für Theologie und Kirche, Das zweite vatikanische Konzil II*, Herder 1967., str. 578-601 (kratica: LTK-K II); R. LAURENTIN, *Bilan de la 3e Session*, Seuil, Paris 1965.; H. FESQUET, *Le journal du Concile*, ed. par R. Morel 1965.; A. WENGER, *Vatican II. Quatrième session*. Centurion 1965.

¹² *Vatican II*. str. 97-99.

¹³ Usp. LDC 4, str. 20.

Komisiju su mučila i pitanja kompetencije. Je li kompetentna za Svjetovne institute? Kardinal Valeri, predsjednik komisije za redovnike, preuzeo je te institute u svoju kompetenciju. Ipak je komisija za apostolat laika u jednoj napomeni u vezi s definicijom laika napisala: „Ovi izričaji jasno pokazuju da ovdje ne govorimo o svjetovnim institutima, koji su pod kompetencijom Komisije za redovnike. No, budući da načela Pija XII. za svjetovne institute ističu činjenicu kako članovi tih insituta žive u svijetu, to što se ovdje kaže o laicima treba primijeniti i na njih, osim ako kontekst ne upućuje na suprotno; prema tome, jasno je da oni imaju svoje mjesto u organizacijama laičkog apostolata. Međutim, da bi te organizacije sačuvale specifično laičko obilježje, njihovo vodstvo, u pravilu, treba da bude u rukama laika.” Taj nota bila još u Shemi iz 1963. Poslije je ispala jer je saborskim očima trebalo predati tekst samo s napomenama iz Sv. pisma, otaca i crkvenog učiteljstva. Međutim, mišljenje je Pripravne komisije kao i, poslije, saborske komisije ostalo nepromijenjeno.¹⁴

Udruženja vjernika (*associationes fidelium*, CIC, c. 700—725) stvarala su također problem. Isprva se htjelo da se njima pozabavi Komisija za disciplinu klera i vjernika. Poslije ih je morala na sebe preuzeti Komisija za apostolat laika pod vrlo teškim uvjetima.

Što da se pak radi s nekim specifičnim apostolatima laika kao što su ekumenizam, tisak, sredstva društvenog priopćavanja, rad u misijama? Pripravna komisija za apostolat laika izradila je i o tome tekst te ga poslala odgovarajućim komisijama koje su ga u biti prihvatile. Isto se dogodilo sa specijalnim tekstom o svećenicima dušobrižnicima laičkih organizacija. On je otišao Komisiji za sjemeništa i sveučilišta. Inače je Cardijn na svim sjednicama upozoravao na važnost tih dušobrižnika. I Komisija za apostolat laika morala ih je stoga barem pod općim vidikom uzeti u svoj tekst.¹⁵

Na što da se, međutim, osovi cjelokupni apostolat laika? Tu se odmah od početka komisiji nametnula misao koja je neće napuštati do kraja: laik, svjestan svojega milosnog života, krsnog i potvrdnog biljega (karaktera), ne može se brinuti samo za svoje spasenje, nego je obvezan raditi na spasenju drugih, sjedinjen i oživljavan ljubavlju Boga, koji hoće da se svi ljudi spase. Zvanje kršćanina po svojoj je naravi zvanje za apostolat.

Ta je posljednja postavka bila, doduše, čvrst temelj nad kojim se moga izgraditi i razviti vizija apostolata laika, ali je značila i stanovitu slabost ukoliko po sebi ništa ne govori o kakvoj se vrsti apostolata radi, na koju su kršćani po svojoj naravi pozvani, pa će za saborske oce, koji su pod apostolatom razumijevali više evangelizaciju i dijeljenje sakramenata, biti dosta izazovna.

Pripravna komisija mnogo se trsila da odmah spočetka odredi koji su specifični zadaci laika u jedinstvenoj misiji Crkve. I na tom je Cardijn inzistirao i tekstovi su pokušavali precizirati te specifične zadatke laika, ali uzalud. Tek će budući rad Sabora jasno otkriti daje specifičnost laika „živjeti u svijetu” i da on tu ispunjava svoju misiju.

¹⁴ Usp. A. GLORIEUX, *Vatican II*, str. 100–101.

¹⁵ Usp. isto, str. 101–102.

Taj apostolat laika u svijetu Pripravna komisija nije htjela nazvati posrednim apostolatom, kao stoje bio dotad običaj, prema kojemu se samo evangelizacija i posvećivanje po sakramentima smatralo izravnim apostolatom, dok se briga za kršćanske institucije i slično smatrala posrednim apostolatom. Zato je Pripravna komisija govorila o „više izravnom“ i „manje izravnom“ apostolatu, a poslije, misleći na apostolat laika, o „izravnom promicanju kraljevstva Kristova“, ali se uskoro pokazalo da se time mnogo ne dobiva. I tu će tek saborski radovi pronaći prve izraze, i to tek god. 1965.

Budući da je bila na muci kako da izrazi specifičnost apostolata laika i njegovu pravu narav u odnosu prema hijerarhijskom apostolatu evangeliziranja i posvećivanja po sakramentima, logično je da Pripravna komisija nije mogla lako odrediti ni odnos toga apostolata prema hijerarhiji. Radi li se tu jednostavno o podređenosti (subjectio) hijerarhiji, kao što je bilo napisano u Kvestionaru pape Ivana XXIII., koji je bio poslan komisiji, ili je, radi pročišćavanja same stvari, trebalo uočiti i različite načine odnosa koje laik u svojem apostolatu može imati prema hijerarhiji? Pripravna komisija zauzela je stajalište da laiku treba dopustiti veliku slobodu djelovanja, ali i hijerarhiji dodijeliti ulogu upravljanja i usklađivanja različitih apostolata što ih vodi Crkva. Njezin je središnji pojam u toj stvari bio „koordinacija“ (usklađivanje). Već je pritom pomišljala i na uspostavu jednoga rimskog tijela, čija bi uloga bila da usklađuje rad laika na polju apostolskog djelovanja.

S mukom, ali ipak definitivno, Pripravna je komisija pronašla stav prema Kaptoličkoj akciji. Neki su članovi misli da o njoj ne treba posebno raspravljati, nego jednako kao i o ostalim vrstama laičkog apostolata, a drugi su opet bili skloniji tome da je shvate više statički i s točno određenim tipom apostolskog djelovanja. Ono što je Pripravna komisija odmah na početku o tome zacrtala, ostalo je neizmijenjeno i u konačnom tekstu Dekreta.

Među takve neizmijenjene tekstove treba pribrojiti tekst o posebnoj ulozi obitelji u apostolatu u krajevima u kojima nije moguće organizirati apostolat, tekst o onima koji se trajno posvećuju apostolatu ili službi Crkve i tekst o hrabrenju laika koji podnose progonstvo.¹⁶ Sve je ostalo izmijenjeno.

U porođajnim mukama koje su trajale otprilike godinu i pol Pripravna je komisija izradila Shemu Konstitucije o apostolatu laika i dostavila je Centralnoj komisiji. Imala je 166 stranica, a izgledala je ovako:

SHEMA KONSTITUCIJE O APOSTOLATU LAIKA
OPCI UVOD

Prvi dio: *Opći pojmovi*

Pogl. I. - Laici u apostolatu Crkve

Pogl. II. - Odnosi prema hijerarhiji

Pogl. III. -UDIO svećenika u apostolatu laika

Pogl. IV. - Apostolat koji obavljaju pojedinci

Pogl. V. — Laici koji se posebno posvećuju službi Crkve

Pogl. VI. - Obitelj kao subjekt apostolata

Pogl. VII. - Organizirani apostolat

Pogl. VIII. - Usklađivanje apostolata

¹⁶ Usp. isto, str. 102-104.

Pogl. IX. - Apostolski duh
Pogl. X. - Odgoj i priprema laika za apostolat

Drugi dio: *Apostolat laika*
u izravnom promicanju Kristova kraljevstva

Uvod

Naslov I. - Oblici organiziranog apostolata

Pogl. I. - Apostolat laika u raznim crkvenim zajednicama

Pogl. II. - Katolička akcija

Pogl. III. - Drugi oblici apostolata za izravno promicanje Kristova kraljevstva

Naslov II. - Različiti načini i sredine

Pogl. I. Apostolat riječi

Pogl. II. - Apostolat obitelji

Pogl. III. - Apostolat mladih u Crkvi

Pogl. IV. - Apostolat u vlastitoj društvenoj sredini

Pogl. V. - Apostolat laika na međunarodnom i nadnarodnom planu

Pogl. VI. - Udio laika u apostolatu za jedinstvo

Pogl. VII. - Apostolat laika u materijalističkim sredinama, posebno marksističkim

Pogl. VIII. - Apostolat laika u misijama

Dodatak - I. - Kultura; II. - Javni moral; III. - Sredstva društvenog komuniciranja

IV. - Kako upotrebljavati slobodno vrijeme

Treći dio: *Apostolat laika u karitativnoj akciji*

Uvod

Pogl. I. - Narav i prostor karitativnog djelovanja

Pogl. II. - Pravda i karitativno djelovanje

Pogl. III. - Obveza da se djeluje karitativno

Pogl. IV. - Karitativno djelovanje i apostolat laika

Pogl. V. - Karitativno djelovanje pojedinaca

Pogl. VI. — Organizirano karitativno djelovanje

Pogl. VII. - Odgoj laika za karitativno djelovanje

Četvrti dio: *Apostolat laika u socijalnom djelovanju*

Uvod

Naslov I. — Socijalno djelovanje općenito

Pogl. I. - Rad laika na uspostavljanju i usavršavanju naravnog poretka

Pogl. II. - Odnosi laika s hijerarhijom

Pogl. III. - Obuci socijalnog djelovanja

Pogl. IV. - Odgoj laika za socijalni apostolat

Pogl. V. - Proslava Boga i vrhunaravno usavršavanje vjernika

Naslov II. - Socijalno djelovanje pod posebnim vidicima

Pogl. I. - Obitelj

Pogl. II. - Odgoj

Pogl. III. - Položaj žena u radu i u socijalnom životu

Pogl. IV. - Ekonomski i socijalni život

Pogl. V. - Rad u društvu

Pogl. VI. - Znanost i umjetnost

Pogl. VII. - Tehnika

Pogl. VIII. - Građanski život

Pogl. IX. - Međunarodni poredak.

i 7

Usp. *Schemata Constitutionum et Decretorum ex quibus argumenta in Concilio desceptanda seligentur*, Typ. pol. Vat., 1963., 43-173. Usp. L. BOGLIOLO, LDC 4, 22.

Centralna se komisija pozabavila Shemom 18. i 19. lipnja 1962. Njome je u cijelosti bila zadovoljna, ali je, uz mnoge preinake, predlagala i korjenito kraćenje i bolju razradu važnijih dijelova teksta. Tužila se na nejasnoću i nedostatak načela, na premalu ovisnost laičkog apostolata o hijerarhiji, zamjerila upotrebu riječi „svećeništvo” i za svećenike i za laike. Smatrala je također da nije prikladno govoriti o karizmama laika.¹⁸ Kardinal Suenens, član Centralne komisije, žalio se što Shema nije donijela novu definiciju Katoličke akcije. Pozivajući se na govor Pija XII. upravljen Drugom svjetskom kongresu za apostolat laika u listopadu 1957., kardinal je mislio da je izraz „Katolička akcije” općenit za svaki apostolat, a ne vlastit samo za dosadašnja udruženja s tim nazivom. Želio je da se sav međunarodni apostolat zove tim imenom.¹⁹

Shema je vraćena Pripravnoj komisiji koja je uzela u obzir primjedbe Centralne komisije u vezi s neznatnijim preinakama, kraćenjima i boljim razjašnjavanjem pojmova, ali odbacila ostale primjedbe, osobito one o korjenitim preinakama. Primjedbe kardinala Suenensa jednostavno je otklonila i predložila da općenit naziv za sva laička apostolska udruženja bude „Apostolat laika”, a pod tim nazivom neka također bude Katolička akcija, „*organizationes caritativae*” i „*organizationes sociales*”. Za općecrkovne organizacije neka bude nadležan papa, a za biskupijske odnosno biskup.²⁰

Ponovno primivši tekst od Pripravne komisije, Centralna gaje komisija odobrila i usvojila, te ga dostavila Komisiji za vjernike, tisak i glumu. Time su pripravnici radovi bili završeni.²¹

3. *Daljnji radovi*

Nova komisija koja je postala odgovorna za sudbinu Sheme zvala se Komisija vjernika. Kardinal Cento protestirao je što komisija pod tim nazivom rukovodi Shemom, jer se u njoj govori samo o laicima, a ne o svim vjernicima kojima pripadaju i klerici. No bilo je prekasno pa je Shemu o laicima Saboru predstavila Komisija vjernika.

Na daljnju razradu Sheme uvelike je sada utjecala rasprava u saborskoj auli (od 1962. do 1965.), koja je bila usmjerena jasnijim, širim, suvremenijim vidicima nego što ih je imala Pripravna komisija: o liturgiji, o ekumenizmu, o Crkvi u suvremenom svijetu itd. U tim su se raspravama otvarali novi horizonti na kojima se mogla bolje uočiti slika i uloga laika u Crkvi.

Najprije se u komisiji pojavila želja da se naslov Sheme promijeni u „Sudjelovanje laika u poslanju Crkve”. No od toga se odustalo zato da se mijenjanjem naslova u tijeku rada u cijeli pothvat ne unese zbrka.

Budući da je potkraj prvoga saborskog zasjedanja došlo do stezanja i skra-

Usp. F. KLOSTERMANN, LTK-K I, 587.

¹⁹ Usp. A. GLORIEUX, *Vatican II*, str. 102-104.

²⁰ Usp. F. KLOSTERMANN, LTK-K II, 587.

²¹ Usp. »*Declaratio*« kardinala Carla Confalonierija na 12. generalnom zasjedanju od 5. 1 1. 1962.: *Sacrosancto Concilio Oecumenico Vaticano II, Declarationes die 5. nov. 1962 (hektogram).*

ćivanja shema koje su se imale pojaviti u saborskoj auli, za Shemu „o laicima“ izdane su ove smjernice: izložiti opća načela: a) o apostolatu laika u izravnom promicanju Božjega kraljevstva, b) o apostolatu laika u karitasu i na socijalnom području, c) o udruženjima vjernika (*associationes fidelium*: bratovštine, treći redovi).

Budući pak da su te smjernice izgledale kao nacrt za jednu drugu shemu u odnosu prema onoj koja je već postojala, Komisija je izvijestila centralne saborske organe o nemogućnosti provođenja tih smjernica, posebno što se tiče poglavlja o udruženjima vjernika, koja je teško svrstati na liniju već obrađenog predmeta u shemi.

Saborska Komisija za koordinaciju uzela je u obzir te primjedbe, no ipak je tražila da se skupa s Komisijom za disciplinu klera i vjernika pripremi tekst o udruženjima vjernika, koji bi ušao u Shemu o apostolatu laika, da se komisija zadužena za Shemu o apostolatu laika poveže s Teološkom komisijom koja je izrađivala Konstituciju o Crkvi i obrađivala temelje apostolata laika i da s tom, Teološkom komisijom surađuje u spremanju novoga saborskog dokumenta: *Načeta i djelovanje Crkve u promicanju društvenog dobra*. To je početak XIII. sheme, koja će poslije biti Konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu. Plod te suradnje bilo je prebacivanje odličnih poglavlja o obitelji kao subjektu i objektu apostolata iz Sheme o apostolatu laika u shemu novoga dokumenta. I zadnji dio Sheme o apostolatu laika, koji je obrađivao socijalno (društveno) djelovanje trebalo je svesti na najkraće, prepuštajući da o tome raspravlja novi dokument.

U veljači 1963. Shema je u vrlo skraćenu obliku bila razasлана svim članovima i stručnjacima. Biskupima je bila poslana u dva primjerka sa svrhom da se o tome konzultiraju s laicima, muževima i ženama.

Već je Ivan XXIII. prilikom prvog zasjedanja 1962. pozvao francuskog akademika Jeana Guittona da prisustvuje raspravama u saborskoj auli. Pri drugom zasjedanju već su bili prisutni u istoj auli laici za ekumenska pitanja, a pri trećem zasjedanju 1964. pojavile su se i žene. Svi oni nisu bili samo promatrači nego su i aktivno sudjelovali u radu komisija. Bio je to prvi slučaj da laici aktivno sudjeluju u izradi saborskog dokumenta.

Za savjet su bile upitane i razne međunarodne laičke organizacije. Tajnik komisije službeno se obratio Vijeću COPELAL-a.

Već u ožujku 1963. prema dobivenim primjedbama izrađen je novi tekst u koji su ušla i udruženja vjernika (bratovštine i treći redovi), no uz uvjet da svoje članove formiraju za apostolat i da se modificira kanonsko pravo, koje ih smatra samo pobožnim udruženjima.

Anglosaksonski biskupi nisu bili za to da se u novom tekstu govori posebno o Katoličkoj akciji. Primjećivali su da ona nije općenita u Crkvi, daje u njihovim krajevima nepoznata. Čak je i taj naziv neprihvatljiv u njihovim sredinama, jer ima prizvuk prozelitizma. Drugi su opet spominjali da je Katolička akcija u nekim zemljama dosta obamrla pa bi bilo neukusno o njoj govoriti u smislu pohvala i preporuka. Većina je ipak bila za to da se posebno progovori o tom obliku laičkog apostolata koji u mnogim zemljama donosi dobre plodove. Stvar je rije-

šena tako da je prijašnji tekst o Katoličkoj akciji skraćen i skromno svrstan pod naslov: Različite vrste apostolata.

U tom istom mjesecu ožujku produbila se u Komisiji misao o osnivanju sekretarijata za apostolat laika u Rimu, upirući se na primjedbe što su ih poslali laici.²² Sada je Shema iz 1963. izgledala ovako:

SHEMA DEKRETA O APOSTOLATU LAIKA
OPCI UVOD

Prvi dio: *Apostolat laika općenito*

Odsjek (titul) I. Različiti načini apostolata

Pogl. 1. - Apostolat treba da obavljaju svi zajedno i svaki pojedinac

Pogl. 2. - Organizirani apostolat

Odsjekli. Red koji treba održavati

Pogl. 1. - Odnosi s hijerarhijom

Pogl. 2. - Međusobno usklađivanje

Odsjek III. Nekoliko problema apostolata laika, koji iziskuju posebnu pažnju Crkve

Pogl. 1. - Apostolat laika u različitim životnim uvjetima

Pogl. 2. - Napose važna polja djelovanja u današnjim uvjetima

Odsjek IV. Odgoj laika za apostolat

Drugi dio: *Pojedini oblici apostolata laika*

Odsjek I. Apostolat laika u neposrednom širenju Kristova kraljevstva

Pogl. 1. - Apostolat laika u različitim crkvenim zajednicama

Pogl. 2. - Razni oblici organiziranog apostolata koji idu za neposrednim apostolatom

Odsjek II. Karitativni apostolat laika

Pogl. 1. - Narav karitativnog djelovanja

Pogl. 2. - Različiti oblici karitativnog djelovanja

Odsjek III. Apostolat laika u svjetovnom djelovanju

Uvod

Pogl. 1. - Djelovanje laika na kršćanskom usavršavanju vremenitog poretka

Pogl. 2. - Odnosi laika i hijerarhije u tom poretku

Pogl. 3. - Odgoj laika za djelovanje u svijetu

Pogl. 4. - Primjena socijalne nauke Crkve na različitim područjima djelovanja

Ta je Shema imala 47 stranica. Bila je četiri puta manja od prve i kao takva pripremljena je da ode na Sabor. Sabor ju je stavio na program svojega drugog zasjedanja. Ipak se na tom zasjedanju o njoj nije raspravljalo. Interventi otaca prigodom rasprave o 4. poglavlju LG koje govori o laicima pokazali su da Shema još nije sazrela. Voditelji Sabora odlučili su da se, mjesto Sheme o apostolatu laika, na raspravu stavi Shema o ekumenizmu. Budući da je i ta rasprava pokazala još i druge nedostatke u Shemi o apostolatu laika, komisija koja je izradila tu shemu došla je do svijesti da bi Shemu trebalo preraditi prije nego bude stavljena na raspravu u saborskoj auli. Ipak je zamolila voditelje Sabora da je takvu kakva jest essenski biskup F. Hengsbach predstavi očima sa svrhom da oni dostave o njoj svoje pismene primjedbe, a ne da o njoj raspravljaju. Molba je bila uslišana i biskup ju je 2. prosinca 1963. vrlo kratkim referatom predstavio Saboru.

Već je bila na pragu 1964. godina. To je godina trećeg zasjedanja Sabora. Pio IX. u šali je rekao prigodom Prvoga vatikanskog sabora: „Svaki koncil' ima tri etape, u prvoj vrlog žek sve uništiti, u drugoj se ljudi trude sve zamrsiti, a u tre-

²² Usp. A. GLORIEUX, *Vatican II*, str. 108-116; L BOGLIOLO, LDC 4, str. 24-26; F. KLOSTERMANN, LTK - K II, str. 589-593; AV, vol. III. dio 3, str. 386-387.

ćoj silazi Duh Sveti da sve rasvijetli." Godina 1964. bila je treća etapa za našu shemu.

Već su prvi mjeseci bili plodonosni. Skupina stručnjaka na temelju primjedaba otaca izradila je dosta nov plan. Budući da je tekst bio vrlo kratak, mislilo se na izradu jednog direktorija u koji bi ušao najveći dio materijala iz prijašnjih shema. Međutim, Komisija za usklađivanje saborskoga rada odredila je da se sve sheme o kojima se još nije raspravljalo u auli svedu na postavke (propozicije) kako bi se nakon kraće rasprave moglo odmah prijeći na glasovanje. Ostalo bi razradila Komisija za reformu kanonskog prava ili institucije Sv. Stolice. Žurili su se kako bi Sabor završio te godine.

No, budući da je Shema o apostolatu laika već bila predstavljena u Saboru, iako se o njoj nije raspravljalo, komisija je mislila da ne mora slijediti smjernice Komisije za usklađivanje saborskog djelovanja. Na svojoj sjednici od 2. do 12. ožujka na prijedlog oca Tuccija SJ, direktora *Civiltà Cattolica*, u potpunosti je reorganizirala plan dokumenta. Trebalo bi da on sadrži pet poglavlja: Poziv laika na apostolat, Zajednice i životne sredine. Svrha apostolata, Oblici udruživanja, Red koji treba održavati. Za svako poglavlje određena je i zadužena posebna potkomisija stručnjaka. Od poznatijih, Möhler je bio u potkomisiji za poziv laika na apostolat; Helder Camara u potkomisiji za zajednice i sredine; Tucci u potkomisiji za svrhu apostolata; Laszlo, Civardi, Cardijn, Klostermann u potkomisiji za oblike udruživanja; Hengsbach u potkomisiji za red koji treba održavati.²³

Tekst koji su stvorile spomenute potkomisije na temelju primjedaba sedam biskupskih konferencija, 85 otaca zajednički i 74 oca pojedinačno i koji je odobrila Komisija za usklađivanje saborskog djelovanja izgledao je ovako:

SHEMA I DEKRET O APOSTOLATU LAIKA 1964

Uvod

I. Poziv laika na apostolat

1. Sudjelovanje laika u poslanju Crkve
2. Apostolat treba da provode svi i svaki pojedinac
3. Formiranje za apostolat

II. Zajednice i životne sredine

4. Polja apostolata
5. U obitelji
6. U crkvenim zajednicama
7. U sredini u kojoj se živi
8. Skupine otvorene svima

III. Ciljevi za kojima treba ići

9. Ciljevi apostolata i njihovo razlikovanje
10. Obraćanje čovjeka i njegovo napredovanje prema Bogu
11. Vremeniti poredak treba kršćanski obnoviti
12. Djela ljubavi prema bližnjemu

IV. Organizirani oblici

13. Važnost organizacije
14. Različiti oblici organiziranog apostolata
15. Udruženja vjernika (associationes)
16. Katolička akcija
17. Svi treba da cijene apostolska udruženja

- V. Red koji treba održavati
- 18. Odnosi s hijerarhijom
- 19. Pastiri i apostolat laika
- 20. Međunarodna suradnja
- 21. Suradnja s ostalim kršćanima i nekršćanima
- Završna riječ

SHEMA NA SABORU

Taj tekst napokon je stigao na Sabor. Njime će se Sabor pozabaviti na svojem trećem (1964.) i četvrtom (1965.) zasjedanju. Na trećem zasjedanju raspravljalo se o Shemi, a na četvrtom je provedeno glasovanje za odobrenje teksta.

1. Na trećem zasjedanju (1964.)

Shemu je Saboru na XCV. sjednici (Congregatio generalis) 6. listopada 1964. predstavio predsjednik Pripravne i Saborske komisije za taj dokument kardinal F. Cento. U svojoj kratkoj relaciji istaknuo je da Shema odgovara pastoralnom usmjerenju Sabora te ekumenskom raspoloženju koje u njemu vlada. Budu li budući naraštaji, kazao je, shvatili ono što Sabor poručuje ovim tekstom, moći će govoriti o trijumfu Sabora. Zatim moli saborske oce da imaju pouzdanja u laike, osobito u mlade, koji su spremni do kraja se žrtvovati za Božje kraljevstvo. Između klerika i laika, istodobno je, postoji, doduše, distinkcija (razlika), ali ne distancija (udaljenost), pa balustrada pred oltarom na mora značiti obrambeni bedem. Napokon, laici nisu samo *u Crkvi* nego *su Crkva*, njezini živi i djelatni udovi. Jedno smo Tijelo i jedna Duša, zaključio je.²³

Sutradan, 7. listopada, essenski je biskup Hengsbach, mudar i požrtvovan suradnik u izradi Sheme od njezina početka do kraja, iznio pred oce načela kojima su se sastavljači rukovodili i uveo ih u njezin sadržaj. Izložio je: U prvom poglavlju, o pozivu laika na apostolat, Shema donosi ono najhitnije o naravi apostolata u Crkvi i ističe obvezu svih na apostolat, kloni se izraza „apostolat u strogome smislu” i „apostolat u manje strogome smislu”, kojima bi neki htjeli označiti razliku između hijerarhijskog apostolata i apostolata laika; izbjegava također razlikovanje „izravnog od posrednog apostolata” kao i „apostolata evangeliziranja” od „apostolata posvećivanja svijeta”; molitvu i djela mrtvenja obavljena apostolskim duhom također pribraja djelima apostolata.

U drugom poglavlju istaknuto je da obitelj nije samo objekt apostolata nego i subjekt, mnogo se naglašava održavanje međužupnih veza i znanstveno upoznavanje socijalnih struktura u svijetu, osuđuje se način govora koji bi mogao vrijeđati nevjernike.

U trećem poglavlju Shema osvjetljuje kako raznolikošću apostolata ne valja rušiti njegovo jedinstvo, kako rad na obraćenju i rastu ljudi u Bogu treba da ide skupa s radom na prožimanju vremenitog reda s Kristom i kako apostolat laika ne valja sužavati samo na to prožimanje.

²³ Usp. navedena djela, posebno A. GLORIEUX, *Vatican II*, str. 118-122; AV, vol. III, dio 3, str. 418-421.

U četvrtom se poglavlju posebice raspravlja o Katoličkoj akciji. Samo uz velike teškoće moglo se o njoj govoriti zbog različitih prilika u pojedinim krajevima svijeta, zbog povijesnih, zemljopisnih, kulturnih i socijalnih različitosti, zbog raznolikosti značenja naziva „Katolička akcija”.

U petom se poglavlju nije išlo za tim da se odredi zajednička terminologija za različite načine odnosa prema hijerarhiji u apostolatu laika, nego samo da se naveđu bitna načela za te odnose. Svrha predviđenog sekretarijata za apostolat laika pri Sv. Stolicu jest obavještajne, istraživačke i savjetodavne, a ne rukovodeće naravi, iako to nije izričito kazano u tekstu. Tekst koji govori o suradnji s ostalim kršćanima i s nekršćanima nadahnut je ekumenskim duhom.

Shema ima i svojih nedostataka i biblijski nije posve razrađena. Nije mogla biti usklađena sa Shemom o Crkvi u sadašnjem svijetu, dovoljno ne razvija elemente laičke svetosti, zanemaruje povezanost različitih subjekata laičkog apostolata, a i mnogo toga morala je još reći o apostolatu na međunarodnoj razini²⁴.

U raspravu se uključilo 65 otaca, ne računajući 61 oca koji je dao svoju pisanu primjedbu. Od naših je biskupa govorio nadbiskup Šeper i biskup Bauerlein, a nijedan nije dao pisanu primjedbu. Svi su bili složni u tome da Shemu uzmu za osnovu za raspravu u svrhu priređivanja konačnoga teksta. Prigovori su se ticali i oblika i sadržaja Sheme.

Shemi se s formalne strane prigovaralo da joj je jezik „klerikalan i paternalistički” (kard. Ritter), odviše juridički umjesto spontan, pretežno opisan na štetu teološkog sadržaja, odveć administrativan, a premalo životan. Načinom izražaja kao da laike ne ubraja u Crkvu. U njoj ima izraza kao što su ovi: „laici pomažu Crkvu”, „njihova suradnja nije nikada uzmanjkala Crkvi” i si.²⁵ Pretjerano je egzortativna u usporedbi s ostalim dokumentima. Nije povezana s dogmatskom konstitucijom o Crkvi *Lumen gentium*. U njoj klerici govore klericima, a ne laicima (biskup Čarter). Ne ponaša se prema laicima kao prema odraslima. Takvo ponašanje prema djeci u obitelji, u kojoj su djeca uvijek djeca, i kada imaju dvadeset godina, škodi djeci i ne sprema ih za život. U vezi s tim rekao je nadbiskup D’Souza: „Najprije treba istaknuti da naše laike treba smatrati odraslima i ponašati se prema njima kao takvima. U Shemi se navodi, i s pravom, ona: 'Ništa bez biskupa' (Nihil sine episcopo). No koliko se puta to zloupotrijebilo! Kao da to znači: Ništa bez inicijative, bez biskupove ideje ili onoga što on izričito ne naradi ili izričito ne odobri. Dakako, neka ne bude ništa protiv ili mimo biskupa. Ali ne zaboravimo da Božji narod nije totalitarna država... Gdje je sloboda djece Božje? Naravno, u svemu mora biti reda... No, neka biskupi ne teže da sve stave pod svoju neposrednu skrb i neka ne gledaju

F. HENGSBACH, »Relatio super Schema Decreti „De apostolatu Laicorum”«, AV, vol. III, dio 4, str. 15-22.

²⁵ I poslije Sabora još uvijek možemo naići na sličnu netočnost. Ipak ne smijemo u tome pretjerivati kao da uvijek pri tome činimo pogrešku. Time što kažemo da ruka pomaže tijelo, nismo ruke isključili od tijela. Ako je pogrešno reći da laik služi Crkvi, zašto je ispravno reći da biskup služi Crkvi? Ne moramo misliti na hijerarhiju ako kažemo: Crkva očekuje pomoć od svojih laika. Crkva je složena stvarnost kao i tijelo, i ona je uvijek to. Nesmisao je hijerarhiju ili laike nazivati Crkvom. Crkva je jednako sastavljena od hijerarhije i laika, ona živi i djeluje jednako po hijerarhiji kao i po laicima, na način koji odgovara svakome udu.

sumnjičavo na ono što im nije neposredno podređeno."²⁶ Također je kazao što misli pod „klerikalizmom” prisutnim u Shemi: „Braćo,... jesmo li spremni odreći se klerikalizma i prihvatiti laike braćom jednakom nama u dostojanstvu, iako ne u službi?... Zašto Crkvu u međunarodnim tijelima mora uvijek zastupati svećenik? Zar ne mogu i ovdje u Rimu mnoge svećenike zamijeniti laici? Zašto i oni ne bi mogli obavljati diplomatsku službu Svete Stolice, čak biti i nunciji!” I na općoj, narodnoj, biskupijskoj, župnoj razini, kao i na razini crkvenih institucija mnoga bi mjesta mogli zauzeti laici...”²⁷ Sastavljači Sheme zasigurno nisu imali pred očima takva mjesta za laike dok su pisali Shemu. Jasno je onda daje njihov tekst sužavao govorniku horizonte i činio mu se uskogrudnim prema laicima. R. Laurentin za taj intervent nadbiskupa D’Souze kaže daje ne samo pun nadbiskupove zauzetosti nego da je i proročki nadahnut. Sabor je uvijek bio mjesto s kojeg su se čula proroštva kao u Starom zavjetu. Da bi se postigao određen mentalitet napuštanjem staroga, potrebni su jaki udarci i šokantni tonovi. S pravom je u vezi s tim biskup Bauerlein naveo citat iz sv. Grgura Velikog: „Katkad je bolje dopustiti skandal nego prešutjeti istinu.”²⁸

U duhu nadbiskupa D’Souze govorio je i nadbiskup C. Heenan, inače po nastrojenosti više tradicionalist: „U engleskom, a ako se ne varam, i u francuskom riječ klerik znači učen a čovjeka. U talijanskom riječ klerik znači jednostavno učen, a riječ nepismen (idiot) znači ili laika ili maloumna... Laik je (u kanonskom pravu) onaj koji nije klerik. Osoba na neki način negativna. Ipak su vjernici danas često učeniji od svećenika. Župnik više ne piše pisma svojim župljanima koji ne znaju pisati... Sekretarijat za laike pri Sv. Stolicu mora biti nešto posebno. Nipošto ne smije biti sličan drugim rimskim dikasterijima. Njihovi članovi moraju biti laici... Nek ne budu samo starci s teškim crkvenim odlikovanjima nego barem i neki mladi koji će znati zarađivati svoj kruh svagdašnji.”²⁹

Ta su dva interventa dobri pokazatelji prolaičke atmosfere koja se poput plime razlijevala aulom i zalazila u tekst Sheme, da bi laika i pred očima klerikail pred vlastitim očima smjestila na pravo mjesto, dala mu onu važnost koju u Crkvi ima i učinila ga svjesnim one odgovornosti koja na njemu počiva.

Prije nego prijeđemo na zamjerke u vezi sa sadržajem Sheme spomenimo da je bilo intervenata koji su spočitavali da Shema nema ništa posebno o mladima, iako je, prosječno, polovica svjetskog pučanstva u ono vrijeme bila u dobi od dvadestdvije godine i jednog mjeseca, a u Europi u dobi od tridesetdvije godine.³⁰ U konačnom tekstu pojavit će se poslije, nakon broja koji govori o obiteljima, broj koji se osvrće na mlade, a Papa će im na završetku Sabora uputiti posebnu poruku.

Interventi su dotaknuli i pitanje javnog mišljenja u Crkvi, probleme u vezi s apostolatom laika i župom, radničkom sredinom, siromasima, laicima u Sv.

²⁶ AV, vol. III, dio 4, str. 58.

²⁷ Isto, str. 59.

²⁸ R. LAURENTIN, *Bitan de la 3^e session. L'enjeu du Concile*. Seuil, Pariš 1965., str. 120-121; AV, vol. III, dio 4, str. 187.

²⁹ AV, vol. III, dio 4, str. 182-183.

³⁰ Usp. R. LAURENTIN, *nav. dj.*, str. 123.

pismu, kao i pitanje formiranja laika za apostolat i ono što je s tim u vezi — pitanje o duhovnosti laika.

Što se tiče duhovnosti laika, predložena shema nije o njoj ništa izričito govorila. O formiranju za apostolat govorio je, doduše, br. 3, ali o duhovnosti laika nije bilo ni slova. Kardinal je Ritter stoga zahtijevao da se laicima istumači *svetost* ili duhovnost prema načelima u Konstituciji o Crkvi u poglavlju o laicima.³¹ Oci u pisanim napomenama ističu liturgijski karakter te duhovnosti³², duh blaženstava³³, duh ljubavi u svjetovnim zanimanjima.³⁴ U svojem izgovorenom intervjuu snažno je potrebu štovanja Marije, Kraljice apostola, istaknuo čenstohovski biskup S. Barela: „Marija kao majka Crkve živi u Crkvi, svijetli i moli za Duha Svetoga Crkvi.” U konačnom tekstu jedan će umetnuti broj (br. 4) dosta opširno govoriti o laičkoj duhovnosti. I Marija će u tom broju dobiti zaseban odjeljak.³⁵

A sada neke primjedbe na sadržaj Sheme.

Kardinal Veuillot zamjera što Shema ne daje određeniju definiciju apostolata laika. Sam pokušava odrediti glavni element te definicije: opće poslanje Crkve da propovijeda Evanđelje.³⁶ I versailleski biskup A. Renard upustio se u tumačenje što je apostolat alika. On želi da se taj apostolat shvati i opiše u svjetlu Novoga zavjeta: propovijedajte Evanđelje svakom stvoru. Boji se sociologiziranja u apostolatu. Apostolat je svjedočenje i riječ vjere, a to današnji katolici propuštaju činiti. On je poslanje primljeno od Crkve i ispunjeno za Crkvu, iz sakramenta vjere za sakrament vjere. Misterij je Duha Svetoga i slobode, pa nas Kartezijev „Discours de la méthode” (Rasprava o metodi) ne smije zaraziti. Apostolat je djelo poniznosti i nade, ljubavi i snage koje djeluju za jedinstvo. Upravljen je i sav usmjeren na obraćenje čovjekova srca. Kartezijanizam nas upućuje da sve prosuđujemo racionalno. Prema Bibliji, mjesto čovjekova obraćenja jest srce, u kojem se sabiru razum, sloboda i ljubav. Srcem se vjeruje na opravdanje (sv. Pavao).³⁷ Biskup A. de Vito bi želio da se kaže kako se sav apostolat laika temelji na njihovom svećeništvu.³⁸

Neki su htjeli da se uvede razlika između „apostolata u pravome smislu” i „apostolata u širem smislu”. No, sastavljajući su hotimično ispustili tu razliku da se apostolat laika ne bi shvatio u nekom metaforičkom smislu.³⁹ Neki su Shemi predbacivali da previše analizira objekte apostolata, a premalo posvećuje egzistencijalnom jedinstvu osobe laika. Bio je to odjek misli nekih teologa koji više vole govoriti o „apostolatu kršćanske egzistencije” negoli o dvjema dužnostima laika, o dužnosti naviještanja Krista riječju u Crkvi i u svijetu i o dužnosti prožimanja vremenitog poretka Kristom.⁴⁰ Mjesto ujedinenja tih dviju dužnosti nadbiskup Guerry gleda u savjesti laika koji je ujedno vjernik i građanin, koji je pripadnik reda stvaranja i reda otkupljenja zajedno.⁴¹

AV, vol. III, dio 4, str. 25.

³⁴ Isto, str. 195.

³⁷ Isto, str. 176-177.

³⁹ Usp. R. LAURENTIN, *nav. dj.*, str. 124.; npr. A. KOZŁOWIECKI, AV, vol. III, dio 4 str. 122-123.

AV, vol. III, dio 4, str. 210-212.

³² Isto, str. 728.

³⁵ Isto, str. 68.

Isto, str. 793.

³⁶ Isto, str. 102

³⁸ Isto, str. 88-89.

⁴⁰ Usp. R. LAURENTIN, *nav. dj.*, str. 124.

Shema nije dovoljno pažnje posvetila ni pitanju autonomije vremenitog poretka, s jedne strane, te obvezi laika da i vremeniti poredak usmjeri prema Kristu i vrhunaravnom cilju, s druge. O tome je govorio titularni biskup S. Quadri. Treba priznati da se stvorene stvari, ustanove i vremenite ljudske aktivnosti upravljaju vlastitom naravi, svojim ciljevima, zakonima i metodama. One su autonomne. Ali njih, čemu one po svojoj naravi i teže, valja ugraditi u viši duhovni, moralni svijet, koji je univerzalniji od vremenitog poretka. Tako se vremeniti poredak uzidan u moralni red usmjerava po Kristu k Bogu. To nije integrizam nego istina. Usmjerenost k Bogu ne znači poništenje zakonite autonomije vremenitoga poretka ni posezanje hijerarhije u njegov tok.⁴² U istom je smislu govorio i biskup Sani.⁴³ Laici provode svoj apostolat obavljajući svoje dužnosti i vremenite poslove, a nije dodatak njihovu dnevnom zanimanju. Time je istaknuo jedinstvo vremenitog i vrhunaravnog poretka.

Mnogi su se osvrnuli na dio teksta u Shemi koji govori o Katoličkoj akciji. Oskudan je (Charbonneau)⁴⁴, sastavljači nisu iskoristili crkveno učiteljstvo (D'Agostino)⁴⁵, za nju se traži mandat od hijerarhije (Barbero)⁴⁶, ona ne čini sav apostolat laika (Quarracino)⁴⁷, treba je zadržati (Munnyerro)⁴⁸, zauzima prvo mjesto među svim apostolatima (Nicodemo).⁴⁹

Kardinal Suenens kritizirao je definiciju Katoličke akcije kako ju je predlagala Shema. Glavni joj je nedostatak u tome stoje preuska, kao da i drugi apostolati laika nisu katolička akcija, katoličko djelovanje. Katoličku akciju ne treba smatrati monopolom.⁵⁰ To je stara Suenensova misao koju je Komisiji zaduženoj za Shemu bio uputio već prije. Njegov intervent o monopolu Katoličke akcije djelovao je neugodno. Sutradan, 12. listopada, kardinal Liénart govorio je u korist specifičnosti Katoličke akcije i da taj naziv treba zadržati samo za određeni oblik apostolata, koji postoji u Crkvi.⁵¹ Njegov je intervent išao za ublaživanjem neugodnog dojma koji je jučer bio izazvao intervent kardinala Suenensa.⁵² Istoga dana biskup Padin malo je ironizirao tu stvar: Nema smisla „natezati se” oko naziva. Ako se Katolička akcija ne bi smjela zvati Katoličkom akcijom, jer postoje i drugi oblici apostolata katoličkog djelovanja, tada se ni isusovci ne bi smjeli zvati isusovcima, jer svi kršćani žive u Isusovoj družbi.⁵³

Jedan drugi problem bio je ozbiljniji: Koliko apostolat obvezuje laike? Koliko obveza ovisi o prilikama u svijetu, a koliko je zadržana u biti Crkve? Nadbiskup Šeper složio se sa Shemom, prema kojoj „kršćanski poziv u svojoj naravi uključuje poziv na apostolat”.⁵⁴ Kardinalu se Brownu to ne čini tako, osim ako se naziv „apostolat” ne shvati u najširem smislu.⁵⁵ No, glas ovoga kardinala ostao je osamljen.

Pitanje o mjeri obveznosti laika na apostolat otvaralo je cijelu seriju novih pitanja; Na kakav se doktrinalni temelj oslanja sve ono o čemu se u Shemi govori? Što bi Shema zapravo htjela? Znači li ona samo dinamičan spis da u Crkvi probu-

⁴² Isto, str. 213-215.

⁴³ Isto, str. 65.

⁴⁴ Isto, str. 199-200.

⁴⁵ Isto, str. 165.

⁴⁶ AV, vol. III, dio 4, str. 173.

⁴⁷ Isto, str. 37-38.

⁴⁸ Isto, str. 125-127.

⁴⁹ Isto, str. 203-205.

⁵⁰ Vidi R. LAURENTIN, *nav. dj.*, str. 125.

⁵¹ Isto, str. 138-139.

⁵² Isto, str. 34.

⁵³ Isto, str. 147.

⁵⁴ Isto, str. 113.

⁵⁵ Isto, str. 27-28.

di zanimanje laika za širenje Božjega kraljevstva ili ima trajnije i pastoralnije pretenzije?⁵⁶ Ta su pitanja navirala iz matičnog tkiva samog teksta Sheme, ali su imala i svoju pozadinu, koja ih je nadahnjivala, kako ističe R. Laurentin.

Koja je to pozadina? Raznolikost prilika u kojima Crkva živi širom svijeta i koje su sastavljačima Sheme smetale da budu određeniji, točniji i konkretniji u postavljanju teza. Neki krajevi, kao u Italiji i u Španjolskoj, upravo su doživljavali preobrazbu mentaliteta. Potreba da se u takvim prilikama sačuva vjera više je ijerala na institucionalno djelovanje, kao što je npr. Katolička akcija, iako još nije lako naći pravi položaj u životu. U anglosaksonskim područjima aktivnost laika zaokupljena je doktrinalnim i duhovnim odgojem. Preko Atlantika kao i u Engleskoj izbjegavalo se sve ono što bi imalo ikakve veze s političkim djelovanjem. Tamo su se bojali čak i naziva „Katolička akcija“, da se katolici u ino-vjernim krugovima ne bi počeli držati neukusnim propagatorima katolicizma. Belgija i Francuska sa svojim ACJF (Action Catholique de la Jeunesse Française) i JOC (Jeunesse Ouvrière Catholique) bile su zaseban tip djelovanja. Taj je tip prenesen i u Južnu Ameriku (Čile, Brazil). U tome je apostolatu prevladavala zauzetost za socijalno područje kao ishodnu točku evangelizacije.

S obzirom na tu raznolikost, što su sastavljači Sheme mogli drugo nego u svjetlu LG dublje protumačiti ključne pojmove laičkog apostolata, kao što su svjedočanstvo, evangelizacija, nesebično služenje u strukturama svijeta itd. Išli su, dakle, za unošenjem teoloških crkvenih novih vidika u etos života i rada laika u svijetu, kako bi time pojačali apostolsku djelatnost Božjega naroda gdje god on bio i u bilo kojem ozračju živio.⁵⁷

Šteta što u Shemi, tome pastoralnom traktatu o laičkom apostolatu, ništa nije kazano o Duhu Svetome, koji je duša toga apostolata. U tijeku rasprave nekoliko je otaca progovorilo o njemu (Duval i Veuillot). No, to je bilo premalo s obzirom na ulogu koju Duh ima u životu Crkve. U tome smislu pentekostalni će se pokret poslije Sabora, možemo reći, pojaviti nepredviđeno.

2. Na četvrtom zasjedanju (1965.)

Shemu je trebalo dotjerati prema izrečenim primjedbama i prema primjedbama koje su dostavljene u pisanu obliku. Taj će posao Komisija poduzeti na svojoj sjednici od 25. do 30. siječnja 1965., kada je osnovan redakcijski komitet (Hirschmann, Papali, Tucci).

Na oproštaju nakon rasprave o Shemi essenski biskup Hengsbach obećao je očima u auli da će Komisija Shemu više uskladiti s Dogmatskom konstitucijom o Crkvi, da će jasnije izložiti narav, teološke temelje i ciljeve apostolata laika, da će popuniti odlomak o duhovnosti i odgoju laika, da će naznačiti odnos između apostolata laika i oživljavanja vremnitog reda u kršćanskom duhu, osobito socijalnog djelovanja, da će pri postavljanju definicije laikata ili apostolata vlastita

⁵⁶ Vidi npr. AV, vol. III, dio 4, str. 30-31. 37. 85, 88.

⁵⁷ Usp. R. LAURENTIN, nav. dj., str. 126-128.

laicima čuvati slobodu i raznolikost krajeva i prilika, da će nastojati da definicija apostolata laika bude što točnija i na što veće zadovoljstvo očima.⁵⁸

U skladu s tim obećanjima redaktori su pristupili dotjerivanju Sheme. Pojam se apostolata proširio na oživljavanje vremenitog reda kršćanskim duhom, tako da je uklonjena razlika s obzirom na naziv apostolata evangeliziranjem i posvećivanjem, s jedne, i rada na proživamnju ljudskih vrednota evanđeljem, s druge strane. I jedno i drugo naziva se apostolatom, kao što se je u zadnje vrijeme udomaćilo u Crkvi, premda je riječ „apostolat“ prije imala uže značenje i upotrebljavala se samo za evangeliziranje i pastoriziranje Božjega naroda.

Pozivu laika na apostolat dodan je jedan broj o duhovnosti laika u redu apostolata, u koji su ušle ideje otaca iznesene za rasprave ili u pisanim primjedbama: obavljanje svojih poslova po zvanju u vjeri, ufanju i ljubavi; Marija, savršen uzor duhovnog života i apostolata.

Poglavlje s ciljevima apostolata zauzelo je u dokumentu drugo mjesto. U Shemi je bilo na trećem mjestu. Novi je tekst u usporedbi s prijašnjim bio pravo produbljenje. Zapravo, samo su dva cilja apostolata: evangelizacija u širem smislu i kršćansko oživljavanje vremenitog poretka. Ako se u tekstu posebno govori i o karitativnom djelovanju, to nije zato što bi takvo djelovanje bilo izvan okvira onih dvaju ciljeva, nego zato što je to djelovanje u ovom času posebno važno. U populaciju među kojom treba apostolski djelovati u novi su tekst uvršteni i mladi.

Najveća je izmjena unesena u četvrto poglavlje koje govori o načinima apostolata. Oci su se tužili da je zanemaren naglasak i razrada individualnog apostolata. Stoga je istaknuta njegova važnost, opisani su njegovi izrazitiji oblici te pokazana veza s organiziranim apostolatom. U ostalom tekstu jače su kao novost zablistale dvije ideje: suradnja s ostalim kršćanima i s nekršćanima te međunarodni apostolat.

Jedan cijeli, ali kraći broj o suradnji sa svim ljudima dobre volje zahvaljujemo jednom protestantskom saborskom promatraču, koji je u privatnom razgovoru jednome saborskom ocu dao poticaj da to predloži u svojem intervjuu. Iako je i u Shemi bilo misli o tome, ipak sve okupljeno u jednom broju, bolje motivirano, sređenije obrađeno, djeluje jače i suvislije.

Međunarodni apostolat nije dobio svoj posebni broj, ali su mjesta koja o njemu govore dobila izražajniji i odvažniji oblik.⁵⁹

Tako je Dekret o apostolatu laika napokon bio pripremljen. Saboru ga je za glasovanje predstavio essenski biskup F. Hengsbach 23. rujna 1965. na 134. saborskoj sjednici. Upozorio je na izmjene, na promjenu stila te na način glasovanja.⁶⁰

Glasovanje je obavljeno od 23. do 27. rujna u prisutnosti 2 016–2167 saborskih otaca. Glasovalo se o svakom poglavlju posebno. Broj glasova za *tekst* kretao se između 1707 i 1975; *protiv teksta* između 2 i 9, a za tekst, ali *uz pre-*

⁵⁸ - Usp. AV, vol III, dio 4, str. 222–223.

⁵⁹ Usp. A. GLORIEUX, *Vatican //*, str. 126–132; F. HENGSBACH, »Declaratio in ordine ad praeparandas suffragationes«, AV, vol IV, dio 2, str. 303–304.

⁶⁰ AV, vol IV, dio 2, str. 303–305.

inakii glasovalo je između 143 i 311 otaca. Na temelju toga glasovanja o pojedinim poglavljima 10. studenoga 1965. provedeno je glasovanje o cijelom Dekretu. Pri tom glasovanju bilo je prisutno 2208 saborskih otaca. *Za* Dekret odlučila su se 2 202 oca, *protiv* Dekreta glasovala su 2. a 4 listića bila su nevaljana. Time je Dekret bio pripravljen za svečanu promulgaciju.

Dekret je objavio papa Pavao VI. na 8. svečanoj sjednici Drugoga vaticanskog sabora 18. studenoga 1965. Poslije objavljivanja papagaje predao trojici laika i trima laikinjama prisutnima na Saboru. Time je htio pozvati sve laike da ga čitaju, usvoje i provode.

3. *Opći pogled na Dekret*

Znalo se reći daje ovaj Dekret manje važan i zamašan, manje pozitivan i inspirativan od 4. poglavlja Dogmatske konstitucije o Crkvi (LG). Međutim, u 4. poglavlje te konstitucije, kao što smo to vidjeli, ušao je materijal iz Sheme o apostolatu laika. Ukoliko je prigovor ipak umjestan, opravdanost mu treba tražiti u razlici između onoga o čemu se govori u Dogmatskoj konstituciji o Crkvi i onoga o čemu se o laikima govori u ovom Dekretu, a ne u različitosti ekleziologija. U oba dokumenta ekleziologija je ista. To je ekleziologija Crkve kao Božjeg naroda. No, dok se u Dogmatskoj konstituciji u svjetlu saborske ekleziologije laik promatra i opisuje u općenitosti i u bogatstvu svojega nutarnjeg sadržaja, u ovom se Dekretu laik, u svjetlu te iste ekleziologije, više promatra u svomemu praktičnom životu, više u povezanosti s okolinom u kojoj živi i djeluje. Tako, dok prvi način promatranja omogućuje zamah, pozitivnost i inspirativnost pri opisivanju laikova bića, drugi opisivanje više usmjerava prema konkretnim smjernicama za konkretne uvjete u kojima laik živi, a oni često predstavljaju zapreke i teškoće.

I ovaj Dekret, kao i Dogmatska konstitucija o Crkvi, temelje laičkom apostolatu nalazi u samoj kršćanskoj egzistenciji dobivenoj na krštenju. Tu je izvor laikova poslanja kao i poslanja Božjega naroda u cijelosti. Prije se sakrament potvrde smatrao sakramentom katoličke akcije. Dakako, i on, kao i Euharistija, pridonosi utemeljenju poziva svakog kršćanina na apostolat, ali krštenje je prvo. Njime poslanje započinje.

Sagledavanje poziva na apostolat kroz krštenje, kroz krsno posvećenje, omogućilo je pristup apostolatu s obzirom na individualnost svakog pojedinca. Svatko po krštenju ima osobno poslanje koje treba da ispuni, poslanje nesvedivo na organizacijsko djelovanje.

Bolje je pod tim vidikom uočen i organizirani apostolat, i što se tiče svoje naravi i svojih oblika. Bolje je, također, uočena i sloboda svakog kršćanina u udruženom djelovanju.

Postavljajući izvor apostolata u dubine svakoga kršćanina i priznajući mu slobodu u apostolskom djelovanju, Dekret je nadmašio svoj povijesni čas i otvorio se budućnosti. Na temelju toga Dekreta svakog se časa može pojaviti novi oblik apostolata, kakav zahtijevaju novonastale prilike u svijetu i kakav iziskuju reakcije kršćanske duše na te prilike.

Dekret je rad na prožimanju vremenitog poretka kršćanskim duhom proglasio apostolatom zajedno s evangelizacijom i posvećivanjem. I to je učinjeno logično u vezi s krštenjem kao temeljnim poslanjem, jer se njime kšćanin ne upućuje samo u bogoslužje nego, jednako, i u život u svijetu. Time je rad u svijetu, rad na pridizanju i napretku ljudskog društva dobio apostolski naglasak, a kršćani su postali zeloti progresa.

I do uvođenja apostolata na međunarodne pozornice, na kojima su i kršćani, Kristovi poslanici po krštenju, došlo je samo od sebe.

Iz spoznaje da je krsno posvećenje zapravo poziv na apostolat niknula je i ideja o obveznoj suradnji s kršćanima i nekršćanima u izgradnji boljega svijeta. Kršćanska egzistencija usred pluralističkog svijeta ne može a da ne bude otvorena dobru s kojim se susreće i ne može a da to dobro ne promiče surađujući sa svima dobre volje. Organizacije s posebnim zatvorenim ciljevima mogu lako izgubiti iz vida tu suradnju ili je pak otežati. Kršćanska egzistencija dana krštenjem ni na što nije ograničena, osim na dobro.

Apostolat laika, koji proizlazi iz samoga kršćanskog poziva, jasnije otkriva i svrhu apostolata. Milost krštenja milost je skupljanja i sjedinjivanja mnogih u jedno tijelo. Poziv po krštenju na apostolat poziv je, dakle, na rad oko sjedinjenja ljudskoga roda. To je onaj zadatak Crkve koji je Dogmatska konstitucija o Crkvi izrekla riječima: „Crkva je u Kristu kao sakrament ili znak i oruđe najtješnjeg sjedinjenja s Bogom i jedinstva cijeloga ljudskog roda“ (br. 1).

Napokon, time je pokazano na Duha Svetoga kao na izvor apostolata, jer je on ta snaga koja ujedinjuje ujedno kao naš zajednički Mi.

Ovo dvoje posljednje Dekret, doduše, ne spominje, a nije se ni u raspravi o Dekretu mnogo spominjalo, ali izlazi iz njega i nameće se samo od sebe. Svaka-ko, taj cilj i izvor apostolata laika treba imati pred očima da bi se Dekret mogao doživjeti u punini.

Šteta što Dekret sve te ideje nije i razvio na razini problematike koja je tada vladala. Čini se, naime, da ipak organiziranom apostolatu daje prednost pred individualnim (br. 17. i 18.) posebno Katoličkoj akciji, da povlađuje dualizam između vremenitog i duhovnog (br. 2, 6, 7, 9, 13, 19, 24, 29. i 31), da diskriminira neke laičke apostolate time što druge stavlja pod mandat, te da daje ponešto predsaborsku sliku laika. Stoga ovaj Dekret, za koji neki kažu daje „daleko za nama“, treba čitati, shvaćati i popunjavati tekstovima iz drugih saborskih dokumenata, napose Dogmatskom konstitucijom o Crkvi i Konstitucijom o Crkvi u sadašnjem svijetu.⁶¹

Na Saboru je bilo intervenata koji su tražili da se za poslanje i apostolsko djelovanje laika postavi i obradi opće svećeništvo kao njegova ishodišna točka. To nije učinjeno. Vrijeme nakon Sabora pokazalo je da su upravo na tom području nastali nesporazumi bilo da su laici razbuđeni saborskim vizijama bili skloni svoje krsno svećeništvo uzdići do ministerijalnog svećeništva ili da su pak

⁶¹ J. GROOTAERS, «Quatre ans après. Un texte qui est loin déjà», u *Vatican II*, str. 216-237.

zahtijevali da teoretski i praktično budu uvedeni u suodlučivanje s hijerarhijom.⁶² To, međutim, vrijedi samo za iznimne slučajeve.

Bilo što bilo, na temelju ovoga Dekreta i ostalih saborskih dokumenata koji govore o laicima možemo reći da je tema o laicima bila jedna od najvažnijih tema što ih je Sabor razmatrao i da ima još mnogo saborskih elemenata koje laici dosad još nisu dovoljno asimilirali.

ENTSTEHUNG DES DEKRETS ÜBER DAS LAIENAPOSTOLAT

Zusammenfassung

Der Verfasser dieses Artikels stellt die ganzheitliche Entstehungsgeschichte des *Dekrets über das Laienapostolat* dar. Die Grundlage und die Quelle dieses *Dekrets* wie auch der *Dogmatischen Konstitution über die Kirche* (Lumen gentium) sieht er in der bei der Taufe empfangenen christlichen Existenz. Dadurch überwindet das *Dekret* seinen geschichtlichen Zeitpunkt und öffnet sich für die Zukunft. Das *Dekret* hat die Arbeit an der Durchdringung der zeitlichen Ordnung vom christlichen Geist schon als Apostolat angesehen genauso wie die Evangelisierung oder die Heiligung durch die Sakramente. Durch die Taufe wird der Christ nicht nur in den Gottesdienst, sondern gleichfalls in das Leben der Welt eingeführt. Dadurch bekommt die Arbeit an der Entfaltung und am Fortschritt der menschlichen Gesellschaft einen apostolischen Akzent, denn die Christen sind dazu berufen, den Fortschritt in der Welt, die Zusammenarbeit aller Menschen guten Willens und die volle Einheit der ganzen Menschheit in Christus zu fördern. (Vgl. auch LG Nr. 1.)

H. KUNG, »La participation des laïcs aux décisions dans l'Eglise. Une lacune dans le Décret sur l'apostolat des laïcs« u *Vatican II*, str. 285-308.